

O PARADIGMĂ ISTORICĂ MOLDO-VALAHĂ: MAJORITARUL-MINORITAR

Adrian Majuru

Motto: „Mai bine singuratec și uitat
Pierdut să te retragi nepăsător,
În țara asta plină de humor
Mai bine singuratec și uitat.
O, genii întristate care mor
În cerc barbar și fără sentiment –
Prin asta ești celebră-n Orient
O, țară tristă, plină de humor...
CU NOI... George Bacovia

Undeva între 1931–1937, un intelectual de o înaltă crudiți, Petru Comarnescu, scria cu amărăciune în jurnalul său: „Oamenii aceștia nu știu să se poarte, să respecte pe celălalt egal sau superior lui... Când revin din străinătate, mă impresionează cerșetorii de pe străzi, țigani și țigănia, lipsa de urbanitate a locuitorilor”¹. La mai bine de 70 de ani de la acest cumplit sentiment de izolare trăit de un profesor universitar, publicistul Cristian Tudor Popescu afirma într-unul dintre articolele sale de fond, că „sunt clipe în care îți vine să înlocuiești pixul cu bâta”².

Cele două repere sunt de fapt o singură variabilă a cărei traiectorie pare a fi descendentă. Evoluția mentalităților în societatea românească, a avut se pare, o constantă istorică, fără schimbări majore. Aceasta a oscilat într-o serie de paradigme pe care, nu a reușit să le depășească în ciuda eforturilor de modernizare și europeanizare din ultimele două secole.

Demersul de față dorește să treacă în revistă, o parte a acestor repere istorice, ale căror manifestări cotidiene și expresii finale, compun mentalitatea românească în resorturile sale. Desigur, dincolo de teoretizarea acestor rânduri, domeniul istoriei mentalităților românești se află abia la început de drum.

Întreaga sumă de manifestări prezente ale mentalității românești, sunt continuarea manifestărilor similare, din veacurile anterioare. Sunt schimbate doar accesoriile cotidiene, importate și adaptate gusturilor fiecăruia sau fiecărei colectivități. De cele mai multe ori,

¹ Petru Comarnescu, *Jurnal 1931–1937*. Iași, 1994, p. 61. „(...) Mediocritatea și fărâmițarea meschină a existenței mele mă înnebunesc. Sunt nervos, nemulțumit, fără țel. Totul mi-e indiferent, afară de moarte pe care o doresc. Sunt obosit de zgomotul în van; seninătatea, nu-mi dă voie viața s-o cuceresc”. (ibidem, p. 25)

² Adevărul, 15 februarie 2000, nr. 3013, p. 1.

aceste accesorii (ambientul interior, vestimentație, maniere, comportament) sunt imitații grăbite, înțelese prost sau deloc, preluate pentru etalare în fața altora, în spațiul public³. Și aceasta de la rochia pariziană de la 1830 la telefonul mobil de astăzi.

Pentru că tema articolului se referă la un subiect aparent dificil de reprezentat istoriografic, ar trebui pentru început să-l definim prin sentimentul foarte accentuat de blocaj și respingere pe care-l are o parte restrânsă a societății românești moderne și contemporane în raporturile variate ale acesteia cu întregul eșafodaj social. Este vorba despre un corp social erudit, fragil și puțin numeros, împins cu brutalitate spre periferii nebănuite de dureroase deși destinația lui ar fi trebuit să fie crearea unui mecanism social-politic stabil pe care să-l conducă. Astfel, aceste grupuri socio-profesionale restrânse, se află într-o permanentă poziție minoritară deși etnic și confesional se identifică ansamblului societății. Între cele mai celebre cazuri izolate putem enumera pe Ion Luca Caragiale care a ales exilul definitiv și benevol în ultimii ani de viață, Urmuz care și-a pus capăt zilelor într-o grădină publică bucureșteană sau poetul Ștefan Petică care a murit de foame și frig în subsolurile hanului Manic, pe vremea sa Hotelul Dacia.

Structurarea unei explicații de ansamblu coboară temporal pe variate paliere istorice pe care urmează să le aprofundăm. Astfel, societatea moldo-valahă a veacurilor XV-XX a avut de trecut prin experiențe traumatizante care se precipitau cu o ritmicitate nebănuite de rapidă și variată. A existat o permanentă stare de insecuritate colectivă și individuală din evul mediu până către 1878, când modelul statului modern a înlocuit haosul bunului plac al abuzurilor celor puternici prin fragila forță a legii. De asemenea, tot atunci, a fost alungată și insecuritatea externă, reprezentată de tot felul de invazii locale sau ocupații totale temporare ale unui vecin sau altul. Când sate întregi fugeau înspăimântate prin păduri unde trăiau uneori cu anii, și asta de câteva ori într-o generație; când vedcai la tot pasul oameni spintecați, decapitați, adesea prin mofturi boierești sau opere ale invadatorilor, erau imagini care-ți zdruncinau puternic mințile. Aparentele stări de siguranță ale domniilor lungi (Ștefan cel Mare, Matei Basarab sau Brâncoveanu) nu schimbă cu nimic starea de insecuritate și incertitudine a plugarului, negustorului, meșteșugarului, lipsiți de putere în fața autorității locale și centrale.

Sentimentul de teamă, frică patologică însoțită cu spaima, a pătruns în mentalul colectiv atât de puternic încât, după 1920, țărani care se judecau cu vreun vechil sau arendaș se minunau că nu erau luați la bătaie când ieșeau de la tribunal – chiar în cazul în care câștigaseră procesul. Pentru ei sentimentul de spaimă și nedreptate asociat cu bătaia sau moartea din orice motiv era atât de puternic încât și-au păstrat caracterul umil și serv față de autoritățile locale ale statului – funcționarul public – până astăzi.

³ „(...) scopul principal nu este plimbarea ci arătarea de sine”. (L. Kemeny, *Sandor Verres despre Bucureștiul de altă dată*, Kriterion, București, p. 399).

Șpaga, cadoul, înclinarea spinării și vorba dulce (care mult aduce – adică supraviețuirea fizică) sunt reperatele oricărui locuitor român care le afișează față de autoritatea statului de peste 500 de ani.

„Dând bani la vreme potrivită cumpărăm speranțe” afirma la vremea sa Nicolae Mavrocordat. Domnitorii prin mucarer, tribut, peșcheșuri și alte daruri nu-și păstrau tronul cât viața lor, a familiilor și a apropiaților; prin ofertele similare către domnitor, boierii aveau aceleași speranțe plus păstrarea averii; chestiunea oamenilor simpli, nici nu intra în discuție.

Averea, proprietățile de tot felul, puteau fi pierdute integral printr-o semnătură de hrisov domnesc fără argumentări decât impasibila și bizara „hainie”. Adică presupusa ură față de autoritatea centrală absolută – domnitorul. Însuși Brâncoveanu „a guvernat Țara Românească ca pe o întreprindere care trebuia să-i aducă venituri în schimbul unor cheltuieli minime”⁴. Antecesorul său, Șerban Cantacuzino, „de om nu-i era milă, ca de pasăre, îndată îl omora” sau dacă avea o supărare pe vreun boier, sau chiar o simplă bănuială, „îndată, fără întrebare, fără judecată, îi omora tirânește”. Cei săraci erau „legați de stâlpii ce erau înfipti la pușcărie, înăuntru și afară, de-i bătea cumplit”⁵.

Exista o adevărată disperare a individului de a exista, în tumultul schimbărilor de domni. Acest fenomen a avut drept „cauză imediată un soi de nebunie înăscută asociată cu apetitul pentru hartă și ceartă”, românii neezitând să-și omoare guvernării „fie pe față, fie pe ascuns”⁶.

Astfel de cataclisme care loveau ciclic țările române aveau similarități și în anii de pace. Abuzurile funcționarilor statului, pentru veacurile XV–XX au săpat în mentalul colectiv un „cod genetic” al supunerii și umilinței necondiționate. Dacă evul mediu întrece orice închipuire privind metodele de tortură folosite pentru strângerea dărilor, abuzuri care mergeau de la simple jafuri sau pedepse corporale la siluirea nevestelor sau fiicelor țăranilor servi, epoca modernă a anulat tortura dar a rafinat metodele psihologice. Procesul a debutat cu 1830 iar biciul vătafului de plai a fost înlocuit cu aparatul birocratic.

În 1854, ofițerul austriac Johann Koradin afirma: „Mi s-a povestit despre funcționarii români în general, că sunt indolenți, mândri și nu se rușinează să spună că din salariile lor (care nu sunt tocmai neînsemnate) le este imposibil să-și ducă existența de toate zilele, și nu fac nici un secret din aceia că luxul pe care îl poartă numai prin ei și-l procură nu tocmai onest, prin veniturile pe sub mână”. În consecință, „demoralizarea este vizibilă în toate treptele populației bucureștene. Caractere oneste se găsesc rar, noțiunea de a căuta să înșele este înlocuită prin cea a șireteniei”⁷.

⁴ *Firea românilor*, volum coordonat de Daniel Barbu, Nemira, București, p. 46.

⁵ Radu Popescu în *Ibidem*, p. 59.

⁶ Anton Verancsis în *Ibidem*, p. 159.

⁷ *Raportul comisariatului Johann Koradin* din 5 ianuarie 1854 în Mihail Popescu, *Documente inedite din timpul ocupațiunii principatelor române de către austrieci între 1854–1856*, București, 1935, pp. 27–28.

Aceste realități ancorate încă în cotidianul românesc actual, le-a descris și englezul Wilkinson la începutul de veac XIX: „nu există poate popor mai asuprit de un guvern despotic și mai strivit de biruri și de angarale. Starea de deprimare sufletească s-a prefăcut într-un fel de nesimțire și de apatie naturală care-i face deopotrivă de nepăsători la bucuriile vieții și de nesimțitori la fericire, ca și la amărăciunile grijilor și durerilor”⁸.

O succesiune de generații au trăit cu o dublă obsesie a fricii și spaimei patologice: teama de turci sau de tătari și frica de boier. Ambele tabere s-au dovedit a fi iubitoare de abuzuri: violențe, distrugerii prin incendierea locuințelor, răpiri, asasinate și robiri, uneori de familii întregi. Reacția? Cea mai mare parte a locuitorilor se retrag în văgăuni săpate în pământ, realitate pe care o întâlnea la 1870 Ullyse de Marsillac prin câmpia Burnazului. Deplasarea cătunelor la mare distanță de șosele și drumuri s-a datorat situației de insecuritate care s-a accentuat cu veacul al XVIII-lea. Mizeria umană era copleșitoare iar actualele suiciduri, incesturi, violuri, omoruri pentru mofturi banale, violențe casnice aproape animalice își au începutul ca fenomen patologic în veacurile de insecuritate colectivă care au dominat spațiul moldo-valah.

Peste o sută de ani, avem o lungă perioadă de sistem opresiv calculat și permanent îmbunătățit: 1940–1989. Acești ani au transformat individualitatea fiecărei persoane în obiect de schimb și abuzuri. Oameni dați afară din propriile case, închisoare dacă purtai barbă, ochelari și un costum elegant sau pentru simplul motiv că spuneai: Îmi place Franz Kafka sau Sebastian Bach. Perioada 1948–1989 a provocat cele mai multe traume colective pe arii sociale vaste cu urmări devastatoare în prezent: procente uriașe de analfabeți și agramați în toate sectoarele funcțiilor de decizie, urmași ai celor care preluau puterea în 1945–1948; o prăbușire spectaculoasă a nivelului de cultură și educație elementară în rândurile elitelor politice și intelectuale; accentuarea până la extrem a obișnuințelor istorice și transformării lor în obiceiuri de neschimbat: trândăveala, înșelătoria, superficialitatea, vulgaritatea, mizeria, ignoranța și sărăcia cultivată în mod progresiv.

Sistemul social a fost un permanent cataclism în derulare. Ca o telenovelă foileton. Zeci de domnitori și sute de slujbași au căzut victime unei „nebnii înnăscute”, patologice, caracterizate prin „apetitul pentru harță și ceartă al guvernaților care nu ezită să-și omoare – pe ascuns sau pe față –, domnitorii”. Pentru veacurile XVI–XVIII, „guvernarea românilor este caracterizată de absența legii și a binelui comun, de autoritarism, de instabilitate și de agitație sterilă”⁹.

⁸ Wilkinson, în Andrei Oțetea, *Regimul fanariot*, Balcania IV, București, 1931, p. 66.

La mai bine de 150 de ani de la evocările lui Wilkinson ne întrebăm: „Ce-ar mai fi de sperat?” Căci „oamenii s-au săturat de toate dezastrele care se stivuiesc zilnic în viața socială. Totul se surpă ca un teren ros de izvoare subterane, infraționalitatea a creat psihoze printre oamenii cinștiți, birocrăția îi zădărnicește orice vis de a realiza ceva trainic, populația s-a abrutizat, mizeria s-a extins, corupția e ca o tumoră malignă. E trist. Nesiguranța și lipsa de perspective au declanșat o lehamite. Perspectivele României sunt deprimante, în condițiile în care tinerii pleacă la capătul lumii, politicienii dorm și bătrânii s-au resemnat de mult”. (*Ce-ar mai fi de sperat?*, Național, an V, nr. 1141, 5 martie 2001, p. 1).

⁹ Cristian Preda, *Poporul meu. Călători străini și naționalism românesc în Firea românilor*, Nemira, 2000, p. 159.

Apoi, în ultimii două sute de ani de când se spune că durează România modernă, „totul în viața publică și privată este o babilonie fără sens, într-o dezordine și într-o anarhie fără capăt”. În interiorul sistemului social românesc, dacă îți faci iluzia că vei reuși să duci la capăt o inițiativă, observi imediat că „lumea se mulțumește cu aparența. Sub aparență prea puțini îndrăznesc să coboare. De aici goana după expediente. Omul cel mai tare în expediente va fi omul cel mai tare la noi, va ajunge cel mai departe, se va sui cel mai sus, atunci când roata nu l-a făcut să se nască sus. Cei născuți sus n’au nevoie de expediente” căci oricum sistemul de valori este atât de impenetrabil față de adevăratele valori încât se simt cu adevărat protejații soartei¹⁰.

Adevăratele valori aflate într-o permanentă minoritate se confruntă cu un mediu ostil, „unde nimeni nu te ajută, nimeni nu vrea să te înțeleagă”; un mediu unde te confrunți permanent „cu lipsa mijloacelor de lucru, cu creiere care și-au încetat evoluția la 11 ani”, cu nimicnicia celor mulți, dezinteresul general, lipsa de civilizație și igienă¹¹. Reacțiile la un astfel de mediu au fost oscilante, de la disperare și resemnare la delir și nebunie frenetică, valori care nu sunt reperele unei societăți echilibrate, stabile. S-a permanentizat un „sentiment penibil de nesiguranță”¹², alături de senzația că toate lucrurile merg pe dos, parafrazând proverbul: „Ca la noi la nimeni!”¹³

SUMMARY

A Historical Wallachian Paradigm: Majority/Minority

The author bitterly presents a typical feature of the Moldo-Wallachian society: the fact that the intellectual élite has systematically been marginalized.

¹⁰ D. Drăghicescu, *Din psihologia poporului român*, Albatros, București, 1996, p. 374.

¹¹ Mircea Eliade, *Întoarcerea din rai*, București, 1992, p. 60.

¹² Octavian Goga, *Tiranie liberală* apud. *Situația politică azi*. Cuvântul Dlui Gen. Al, Averescu, 4 și 5 noiembrie 1927, Institutul de Arte Grafice „Îndreptarea”, București, 1927, p. 1.

¹³ Vezi Al. O. Teodoreanu, *Bercu Leibovici*, Editura Cultura Națională, București, f.a., p. 78.